

رشد فردی در نذر فرهنگی

مریم صف آرا؛
دکترای روان‌شناسی بالینی

نذر یک رفتار آیینی و دینی است و اگرچه در بسیاری از ادیان، به عنوان یک کنش دینی با اهمیت حضور دارد، اما در بین شیعیان، نذر با زندگی روزمره مردم نیز درآمیخته و همچون سایر رفتارهای دینی، هم در بافت اجتماعی و فرهنگی و هم در بافت ذهنی کنشگران، حضور و معنای مستقلی دارد.

نذر یک رفتار آیینی - دینی خودخواسته، خالقانه و در مواردی ممکن است حتی کاملاً ابداعی و منحصر به فرد باشد. جامعه متنوعی که امروز شاهد آن هستیم، طلب می‌کند که به مقوله نذر فرهنگی بیش از گذشته توجه داشته باشیم و بخواهیم که انسجام اجتماعی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی را به واسطه دست در دست هم بودن محقق کنیم.

جامعه امروز به گونه‌ای پیش می‌رود که افراد هر روز فردگرا و متمایزتر می‌شوند. در این شرایط باید به این موضوع توجه شود که فردگرایی انسان را اسیر خود کرده و اگر هم نوایی نباشد، مشکلات ما بیشتر می‌شود.

نذر فرهنگی تلاش دارد در جهان کنونی طرحی نو در اندازد و هم نوایی افراد را بیشتر کرده و انضباط اجتماعی و انسجام اجتماعی را به دنبال داشته باشد. این نوع نذر می‌تواند یکی از مؤلفه‌های شکل‌دهنده به سلامت اجتماعی باشد و اساساً با این هدف که یار یکایک شهروندان باشد، شکل گرفته است.

نذر فرهنگی می‌تواند بستر مناسبی برای عدالت در سلامت باشد. اگر به مفهوم نذر به معنای یک قول مذهبی نگاه کنیم، به این مفهوم می‌رسیم که اساساً نذر قولی است که فرد به خود یا به جامعه خود می‌دهد.

ابعاد مختلف نذر فرهنگی شامل بعد روان‌شناختی، اقتصادی، جامعه‌شناسی، دین‌پژوهی و اخلاق است. نذر فرهنگی عاملی برای ارتقای سلامت روان است و فرد نذرکننده نیز از ثمرات نذری که کرده است بهره‌مند می‌شود.

نذر فرهنگی می‌تواند باعث رضایت و عاطفه مثبت فرد در رابطه با دیگران شود. همچنین نذر فرهنگی سبب امنیت روانی فرد شده و دایره ارتباطات او را افزایش می‌دهد. در نذر فرهنگی افراد با توجه به نیازشان از توانمندی‌های فرد نذرکننده استفاده می‌کنند. پس می‌توان ادعا کرد که نذر فرهنگی در واقع خیر پرثوابی است که متضمن همت عالی متخصصان است.

افراد خانه‌دار، محصل، متخصص، استادان دانشگاه، پزشکان و ... می‌توانند نذر فرهنگی داشته باشند و می‌توان گفت هیچ قشری نیست که نتواند این نذر را انجام دهد، تنها موضوعی که در این باره مطرح می‌شود این است که افراد حاضر باشند برای انجام نذر، وقت اختصاص دهند. برای نذر فرهنگی لازم است تحول شناختی و عقلانی فرد که همراه با معنویت و احساس است هم رشد و ارتقا پیدا کرده باشد و اگر فرد به این درجه از رشد شناختی و معنایی نرسیده باشد، نمی‌تواند یک نذرکننده فرهنگی باشد.

نذر فرهنگی فرادینی و فرافرهنگی است. هر فرد صرف‌نظر از دینی که دارد در پی ارتقای معنایی و جوه خود است که با نگاهی ساده به ادیان دیگر، می‌توان دید که آن‌ها هم در مفهوم نذر، ایفاگر نقش نذر فرهنگی هستند. نذر می‌تواند یک لبخند ساده باشد. می‌تواند یک آب‌نبات چوبی باشد که به بچه‌های کوچک داده می‌شود. می‌تواند کتابی باشد که هدیه داده می‌شود. مهم نیست ارزش مالی نذر چقدر باشد، مهم این است که از دل برآید، برای رضای خدا باشد و به حال خوب من و دیگری منجر شود. نذر خوب، نذری است که هم فرد ناذر و هم دریافت‌کننده، در آن احساس آرامش، کرامت و شادی داشته باشد.

نقش زنان و پیوند عاطفی در نذر اجتماعی

دکتر امیری گنجه در بخش مهمی از کلام خود، به نقش کلیدی زنان اشاره می‌کند و یادآور می‌شود: زنان به دلیل درک عمیق‌تر از «دوام اجتماعی» و مدیریت عاطفی خانواده، بهترین مروجان نذر تخصصی هستند. وقتی خانمی در هیئت مذهبی، بانذری کوچک اما برخاسته از اخلاص مشارکت می‌کند، در واقع در حال بافتن تار و پود یک شبکه حمایتی است. این همان «دین اجتماعی» است که امیل دورکیم به آن اشاره می‌کند؛ یعنی هم‌راست شدن با دیگران برای بقا. زنان می‌توانند این «فرهنگ بقا» را از فضای هیئت‌ها به فضای محلات و سپس به سطح کلان‌تر جامعه منتقل کنند. او تأکید می‌کند: نذر اجتماعی نباید صرفاً یک حرکت مردانه یا اداری باشد؛ بلکه باید با تکیه بر هوش عاطفی زنان، به جریانی تبدیل شود که در آن اعتماد حرف اول را می‌زند. هر جا که زنان با اخلاص وارد میدان شدند، ما شاهد شفافیت و پایداری بیشتری در نتایج نذر بوده‌ایم.

شفافیت؛ حلقه مفقوده نذر تخصصی

این جامعه‌شناس در بخش دیگری از گفت‌وگو بر ضرورت «شفاف‌سازی» تأکید می‌کند و می‌گوید: نذر تخصصی بدون شفافیت، محکوم به شکست است. یکی از مؤلفه‌های مدیریت در شبکه‌های اجتماعی، شفافیت است. خیرین باید به مردم گزارش دهند که نذر آن‌ها کجا هزینه شده و چه نتیجه‌ای داشته است. ما نیاز به «بنچ‌مارکینگ» (الگوسازی) داریم. باید در هر استان یک پایلوت موفق ایجاد کنیم که به مردم نشان دهد نذر تخصصی چگونه می‌تواند یک فرد کم‌توان را از دایره فقر خارج کند. وی با اشاره به هیئت‌های مذهبی موفق می‌گوید: مردم وقتی اخلاص را ببینند، اعتماد می‌کنند. اما در مقابل، کسانی که از نذر برای کسب جایگاه اجتماعی استفاده می‌کنند، نه تنها کارکرد مثبتی ندارند، بلکه ضدیت با نذر را در جامعه ترویج می‌کنند.

فرهنگ بقا؛ چرا باید به فکر فقرا باشیم؟

امیری گنجه در ادامه به یک مفهوم کلیدی در جامعه‌شناسی اشاره می‌کند: «فرهنگ بقا». او با استناد به دیدگاه‌های فیلیپ کاتلر می‌گوید: فقر، یک مسئله مسری است. وقتی فردی به دلیل فقر و نداشتن تحرک اجتماعی، به سمت فعالیت‌های مخرب کشیده شود، امنیت کل جامعه به خطر می‌افتد. نذر اجتماعی، در واقع ابزاری برای حفظ سلامت کل جامعه است. او می‌افزاید: جامعه‌ای که فاقد نشاط و تحرک اجتماعی باشد، جامعه‌ای مرده است. نذر تخصصی می‌تواند به افراد کم‌توان کمک کند تا باورهای خود را باز یابند. من افرادی را می‌شناسم که در پرورشگاه‌ها رشد کرده‌اند و امروز به جایگاه‌های بالای اجتماعی رسیده‌اند؛ این همان تحرک اجتماعی است که نذر تخصصی ایجاد می‌کند.

آینده ایران؛ زنجیره ارزش افزوده در نذر

این استاد جامعه‌شناس یک مدل راهبردی نیز ارائه می‌دهد: «مدل زنجیره ارزش افزوده». او می‌گوید: نذر اجتماعی باید به یک زنجیره تبدیل شود؛ از تولیدکننده تا توزیع‌کننده. اگر بازار ما به رحم و انصاف پایبند نباشد، نذر اجتماعی در سطح خرد بی‌اثر می‌شود. ما باید نذر را به ادارات، به بازار و به خانواده‌ها ببریم. امروز کشور در شرایطی است که بیش از هر زمان دیگری به هم‌افزایی نیاز دارد. اگر ما نتوانیم این بحث‌های مفهومی را به ساختارهای عملیاتی تبدیل کنیم، همچنان در دور باطل خیریه‌های سنتی باقی می‌مانیم. دکتر امیری گنجه در نهایت تأکید می‌کند: مصلحان اجتماعی، چه زن و چه مرد، باید پیشگامان این حرکت باشند. باید از خیران رانت‌جو فاصله بگیریم و به سمت خیران تخصص‌گرا حرکت کنیم. این تنها راهی است که می‌توانیم از این پیچ تاریخی عبور کنیم و جامعه‌ای بسازیم که در آن، هر نذر، نه یک هزینه، بلکه یک سرمایه‌گذاری برای آینده همه ما باشد.

